

Spaller Árpád interjúja:

Lelkünk megküzdött szabadsága...

Beszélgetés Tóth Károly Antallal hetvenedik születésnapja és az Ellenpontok megjelenésének harmincadik évfordulója alkalmából

Ebben az évben két évforduló is alkalmat ad az ünneplésre. Az egyik, hogy az idén töltöd a hetvenedik életévedet. Ennek kapcsán kívánok Neked további nagyon jó egészséget, munkakedvet. Kívánom, hogy Isten segítsen mindabban, amit meg szeretnél valósítani.

A másik: ebben az évben van a harmincadik évfordulója az Ellenpontok megjelenésének.

Hogyan fogsz ünnepelni? Meghívtak-e már ez utóbbi ünnep kapcsán előadásokra, megemlékezésekre?

Köszönöm, Árpi, a jókívánságaidat. Munkakedv és a Fennvaló segítségével nélkül nem is érdemes folytatni ezt a hetven évet.

Egyetlen rendezvényről tudok, ahol a Nagyváradon készült hajdani földalatti lapról megemlékeztek. „*A demokratikus ellenzék Lengyelországban és a Kárpát-medence magyarok lakta részein az 1980-as években*” címmel az Erdélyi Szövetség és a Magyarországi Lengyel Múzeuma és Levéltára szeptember 29-ére konferenciát szervezett az Ellenpontok harmincadik évfordulója tiszteletére. A feleségemmel, Ilonával meghívást kaptunk rá, de nem volt módunkban Svédországból Budapestre utazni. Ezúttal is megköszönöm, hogy voltál kedves ott felolvasni a szamizdatunkról erre az alkalomra készített összefoglalómat.

Az Ellenpontok szerintem (javíts ki, ha nem így van) életed meghatározó élménye, valahogy úgy, ahogy felmenőinknek volt az első vagy a második világháborúban való részvétel.

Ha ez valóban így van, akkor beszélhetünk Ellenpontok előtti és utáni életszakaszokról.

Mi volt előtte? Melyek voltak életed fontosabb színhelyei?

Az Ellenpontokban való részvételem valóban fontos esemény volt, amely több szempontból is megváltoztatta az életemet. Valahogy úgy, mint amikor a világháborúból valaki egy (esetleg kioperálhatatlan) repeszdarabbal a testében tér haza. Pedig szerencséseknek mondhatjuk magunkat, hiszen várakozásaink ellenére végül is börtön nélkül megúsztuk.

Életem első színhelye Szatmárnémeti, ahol 1942. december 3-án erre a világra jöttem. Mindkét szülőmnek sok testvére volt, és én első fokon ebben a nagycsaládban, az unokatestvéreim társaságában „szocializálódtam”, bár nagybátyáimnak és nagynénémnek általában már csak két-két gyermekük volt, vagy annyi sem. Nekem is „mindössze” csak egy húgom született. Unokatestvéreim együttvéve mégiscsak elég sokan voltak, és lelki formálódásomban fontos szerepük volt, mert a rokoni környezetben otthon éreztem magam. Ez ma már csak igen kevés fiatalnak adatik meg.

Érettségi után öt kolozsvári esztendő következett (1960-65) a Babeş-Bolyai Egyetem biológia karán. A két egyetemet odakerülésem előtt egy évvel egyesítették, és tanúja lehettem, hogy a kezdeti fogadkozások ellenére fokozatosan miként románosították. Az akkori még az igazi Kolozsvár volt, nem ezeknek az azóta épült szörnyű külvárosi negyedeknek a konglomerátuma. A nyitott ablakok évszakaiban a magánházakból – a városközpont közel vagy attól távol – akkor még inkább a magyar rádió műsorát lehetett hallani.

Az egyetem után Nagyváradnak a ma Váradhegyaljának nevezett (eredeti neve: Fugyivásárhelyi Hegy) külváros iskolájába kerültem, ahova busz még nem járt, de a villany, és a telefon sem jutott el odáig. A város első Körös-hídjától egy gübbenökkel teli, kavicsos leszórt úton hat kilométer oda, hat vissza – gyalog vagy kerékpáron. Akkoriban kollektivizált

terület volt, és szinte kizárólag magyarok lakták. Télen kora reggel, de főleg a délutáni osztályokban petróleumlámpákkal világítottunk.

Eredetileg kutató biológus szerettem volna lenni, de itt a gyerekeknek köszönhetően megszerettem a tanítást.

Mikor a hegyi iskolát gyermekhiány miatt bezárták, egy felnőtteket oktató esti iskolába kerültem. Néhány év múlva ezt az oktatási típust hivatalosan eltörölték; ekkor egy másik külvárosi iskolába helyeztek, ahol főleg cigánygyermeket tanítottam. Mindhárom intézmény általános iskola volt, ahol öt-nyolc osztályos tanulók tartoztak hozzám. Felsőbb osztályokban is szívesen tanítottam volna (erre ötéves egyetemi tanulmányom feljogosított), de tizennyolc esztendei tanári pályám során soha nem értesültem arról, hogy Nagyvárad valamelyik líceumában (gimnáziumában) valaha is megüresedett természettanári állást hirdettek volna meg.

Közben a Nagyvárad Ady Endre Irodalmi Körben tevékenykedtem, 1977 nyara után Ilonával, a feleségemmel együtt. Szerintem ez méltó előjátéka volt annak, amit az Ellenpontokban csináltunk.

Benneteket 1980. október 3-án ismertelek meg. A pontos dátumot azért tudom, mert a Péntek esti szabadságunk (A nagyvárad Ady-kör húsz éve) című könyvből /Bihari Napló kiadó, Nagyvárad, 1998/ olvastam ki. Akkor került sor az Ady körben egy irodalmi pályázat eredményhirdetésére, amire én is jelentkeztem. Arra emlékszem, hogy utána nálatok a Körös utcában gyűltünk össze. Akkor úgy éreztem, hogy megtaláltam azt a társaságot, ami addig nagyon hiányzott elszigetelt létünkben. A te számodra mi volt az Ady-kör?

Az Ady-kör egy rokonszenvekkel és ellentmondásokkal átszőtt társaság volt, amely valami értelmeset akart csinálni. A közös tevékenység terepe mindenekelőtt a magyar kultúra volt, amelynek égisze alatt – egyéniségünk megélésével egy időben – a nemzetiségi önvédelmet kerestük. Ez különböző szinteken történt. Amikor kezdő (vagy már nem is olyan kezdő) tollforgatók műveit vitattuk meg, az est első pontjában rendszerint a város egyik magyar értelmiségi szakembere számolt be tevékenységéről. Máskor erdélyi és Románia más tájain élő neves magyar kulturális személyiségek tartottak előadást. Az Ady-körhöz hasonló kolozsvári, nagyvárad, aradi, temesvári társaságokkal is áptuk kapcsolatainkat. Közben sokat vitáztunk, és tapogattuk problémáink kimondhatóságának a román kommunista diktatúrában átléphetetlen határait. Egy sokféle emberből összeállt közösség voltunk, hasonló célokkal és élményekkel.

Az Ady kör előadásaiból számomra a Robotos Imre, Balogh Edgár valamint a Bágyuj Lajos (mert azt én szerveztem) estje maradt meg. A Robotos és a Balogh Edgár estnek az anyaga talán valahol meg is van másolatban. Neked van kedvenc emléked? Gondolom több is. Idézz fel egy néhányat?

Ki kell emelnünk, hogy minden pénteken tartottunk köri ülést, és havonta legalább egy máshonnan érkezett meghívottunk volt. Talán ezek között a találkozóknak között találjuk a legemlékezetesebbeket. Igazi élmény volt a köri ülés, amikor Szabó T. Attila nyelvész, Kallós Zoltán néprajzkutató és népzene gyűjtő, Jakó Zsigmond vagy Imreh István történészek (természetesen még több nevet is sorolhatnék) voltak a vendégeink. Én azt is felejthetetlennek tartom, amikor Boér Ferenc szavalóestet tartott nálunk, vagy Gálfalvi György *Marad a láz* című kötetét beszéltük meg, amelyre sokan érkeztek Erdély különböző részeiből.

Két köri ülést emelnék ki, amelyeken „rázós” témákban próbáltuk megfaggatni vendégeinket. Balogh Edgár *Közügy és szellemiség* című előadásán számos általa szokásosan használt kifejezést hallottunk, mint például népszolgálat, közügyi szolgálát, nemzetiségünk nyelvromlása, a magyar szakszókincs megszerzésének fontossága, a nemzetiségi

önösszeszedés és önmegvalósítás. Közben hosszabban időzött legkedvesebb témájánál, a népek közötti híd kérdésénél. A kör tagjai közül néhányan – szép együttműködéssel – rákérdeztünk, hogy a beszédében igényeltek miként lehet a valóságban megvalósítani. Hiszen az anyanyelvi oktatás szűkösége, a magyar nyelvű romániai könyvkiadás sok hiányossága, a magyarországi folyóiratokra való előfizetés lehetetlensége, a folyóirat- és újságkiadásnak papírhiány miatti korlátozása és sok más egyéb is akadályja annak, hogy az általa említett fogalmak tartalommal megtelhessenek. A „népek közötti híd” pedig mondvcasinált fogalom, hiszen a másik felet sem a nyelvünk, sem a kultúránk, és egyáltalán ez az egész „hidépítés” nem érdekli.

Balogh Edgár kijelentette, hogy az ő előadása nem erről szólt, és gyakorlatilag kitért a nekünk adandó válasz elől. Tekintettel a romániai helyzetre, akár gúnynak is vehettük, amikor arra biztatott minket, hogy ezeket a kérdéseket illetékes instanciáknál, például képviselői találkozókön vagy pártgyűléseken vessük fel.

Ugyancsak izgalmas volt a Kovács József történész és központi bizottsági tag, az Államtanács alelnöke előadását követő beszélgetés. Vendégünk a váradi várnak a törökök általi 1660-as ostromáról és bevételéről beszélt.

Abban az időben sorra jelentek meg kismonográfiák Románia különböző megyéiről. Bihar megyéről a nagyváradi múzeum „szakértői” írtak, és mivel Kovács József magas párt- és állami funkciókat viselt, duplán illetékesnek éreztem arra, hogy részletesen felsoroljam neki, mi minden maradt ki az említett könyvecskéből. Olvasójának úgy tűnhet, mintha magyarok az elmúlt évszázadokban alig éltek volna a megyében. Ami említés történik rólunk, az főként elmarasztaló megállapítás.

Kovács József a „mindjárt megy a vonatom” felkiáltásokkal próbált engem félbeszakítani. Végül azt válaszolta, hogy a bihari magyar történészeknek mindezt a múzeum román szakembereivel kellene vagy kellett volna megbeszélniük, és tájékoztatni kellene őket a magyar történettudomány eredményeiről.

Később nagyváradi ismerősei elmondták: a történész, aki magas funkcióiban jól értette a helyzetet, érdeklődött tőlük, nem lett-e valami bajom (nyilván az állambiztonsági szervekkel) a felszólalásom miatt. Mondtam, üzenjék vissza neki, hogy egyelőre nem lett.

Egyébként ennek a két körü ülésnek az anyaga megvan a honlapomon az *Ady-köri anyagok* cím alatt. Lásd: <tothkarolyantal.se>.

Mint már említettem az első körü részvételem után nálatok a Körös utcai lakásokban gyűltünk össze. Ezek az összejövetelek jelentették igazán a nagy élményt, mert szabadon, (de nem kockázatmentesen, amint azt később tapasztalhattuk) lehetett ismerkedni, beszélgetni, vitatkozni. Te hogy emlékszel ezekre a kör utáni összejövetelekre, beszélgetésekre?

Ezek nagyon fontosak voltak, mert azon kívül, hogy ott vendégeinkkel magánbeszélgetésekben is megerősíthettük a kapcsolatot, itt született meg az a légkör, amely megkönnyítette az Ady-kör működését. Olyan atmoszféra kialakulását tette lehetővé, amelyben eltompultak a nézetbeli és személyi ellentétek, és így erősödött a közös munka lehetősége.

Az állambiztonsági szervek természetesen nagyon nem szerették az ilyen összejöveteleket. A megfélemlítés különböző módszereivel teljesen politikamentes baráti társaságok találkozásait is beszüntették. Talán ismervén az Ady-kört érintő nyílt beavatkozásokra adott reakcióinkat, rendőrök a „túl sok látogató” miatt azt az idős asszonyt fenyegették meg, akinél udvarunk lakóinak házkönyve volt. Később – elriasztásul – két-három héten át szekusokkal megrakott kocsik álltak a kapunk előtt, és minden vendégünket látványosan hazakísérték.

Persze, az állambiztonsági szervek tudták, hogy nem „összeesküvést szövünk”, már csak azért is, mert a besúgóik kétségtelenül ott voltak közöttünk. De egy-két ember a

kísérgetéseik vészjósló hatására, a nálunk tartott összejövetelekről legalább egy ideig elmaradt. Pedig nagy kár, ha – noha nem követünk el semmi törvénybe ütközőt – mégis engedünk a félelemnek.

Az Ellenpontok ma már a történelem része, az erdélyi magyarság megmaradásért való küzdelmének egyik lényeges momentuma és dokumentuma. Habár az érdeklődő ma már megtalálja e folyóirat autentikus forrásanyagát, mégis az az érzésem, hogy a történészek még ma sem kezelik jelentőségének megfelelően, mintha még nem épült volna be a közgondolkodásba. Ezt annak alapján mondom, hogy átnéztem egy pár, a romániai magyarság történetével foglalkozó kiadványt. Ezért is kérlek, elevenítsd fel röviden a történetét, szerkesztőket (akik akkor a börtönnel játszottak) a leglényegesebb pillanatok, írásokat (Programjavaslat, Memorandum).

Az Ellenpontokat a magyarországi szamizdatkiadók működéséből ihletődve, Ara-Kovács Attila alapította és szerkesztette Nagyváradon. Az odaítaiak felszereléssel és anyagokkal is támogatták. Ara-Kovácson kívül a szerkesztőség tagjai voltak: Szöcs Géza, Tóth Ilona (a feleségem) és jómagam. A lapban közölt legfontosabb anyagok erdélyi szerzők tollából származtak, akik a nevüket eltitkolták, hiszen egyébként az Ellenpontok az állambiztonsági szervek jóvoltából már az első szám után megszűnt volna. A legtöbbet Ara-Kovács Attila, Keszthelyi András (akkor egyetemista) és én közöltem, Molnár János református lelkésznek is megjelent néhány írása.

Hat személy egyírásos szerzőnek tekinthető, mint Tökés László, Takács Ferenc László, Szilágyi Sándor (ugyancsak lelkész) vagy Mészáros István. Lényegében ebbe a csoportba tartozik Szöcs Géza is, bár a saját írásán kívül egy hírt is megjelentetett, melyben Lăncrănján Erdélyről szóló magyargyűlölő könyve miatti csoportos tiltakozásokról számolt be. A Programjavaslat szerkesztőségi megbeszélésekor volt néhány hasznos észrevétele. Ezek szellemében Tóth Ilona írta át a dokumentum vonatkozó helyeinek a szövegét. Ezt megelőzően Ilona részt vett egy Ara-Kovács rendezte hármás beszélgetésünkben, amely szintén megjelent a lapban.

Tíz ember nevesített írásait találjuk a folyóiratunkban. Ezek külföldiek voltak vagy velünk nem rokonszenvező hazai kortárs románok.

A folyóirat első száma 1982 márciusában jelent meg, bár '81. december van ráírva. A sokszorosítás írógéppel történt az Ara-Kovács lakásán, minden szám öt példányban. Összesen nyolc szám jelent meg abban az esztendőben. Az utolsó kettőt a feleségemmel ketten alagsori lakásunkban sokszorosítottuk a lengyel ráмка módszerrel ötven-ötven példányban.

Az Ellenpontok legfontosabb dokumentumai a nyolcas számban vannak. A Programjavaslatban a román állammal szembeni nemzetiségi követeléseinket igyekeztem részletekre kiterjedően összefoglalni. A Memorandum a madridi utókonferenciához szól, és többek között arra hívtam fel benne a figyelmet, hogy az egyéni jogok nem biztosítják egy kisebbség megmaradását, ehhez közösségi jogok megfogalmazására és érvényesítésére van szükség.

Az állambiztonság november 7-én Nagyváradon lecsapott, és három helyen egyszerre végzett házkutatást. A vizsgálódásaikról szóló fenyegető hírek miatt egy héttel korábban úgy döntöttünk, hogy beszüntetjük a lapot, és mindent, ami bizonyíték lehetett volna ellenünk, eltüntetünk. Az Ellenpontoknak nyomát sem találták a házkutatások során.

Ami az Ellenpontok társadalmi fogadtatását a máig számított utókorban illeti, magam is furcsállom, hogy illetékes szakemberek között nincs olyan, aki ezt a szamizdatot tanulmányozásra és kiértékelésre méltatná. De ennek túl nagy jelentősége nincs. Sokkal furcsábbnak találom, hogy a gyakorlati politikusok között (tudtommal) egy sem akadt, Erdélyben sem, aki az aktuális nemzetpolitikai célkitűzésekben a Programjavaslat azon

pontjaira hivatkozott volna, amelyek az elmúlt harminc év alatt is megvalósulatlanok maradtak.

Tökés Lászlónak köszönhetően a Programjavaslat egyetlen mondatának egy kis részlete közismert ma is: „... valahol benn is meg kellene végre bontani a hallgatás falát...”.

Akik nem éltek közvetlen környezetekben azok csak a Szabad Európa Rádió hullámhosszán hallhattak a lapról. Romániában hírzárlat volt. Milyen visszhangja volt nyugaton? Mennyire torzultak a hírek, miközben átszivárogtak a vasfüggönyön?

Ilona, a feleségem éppen mostanában talált az egyik nyugati magyar nyelvű honlapon egy alacsony színvonalon fogalmazott és Ellenpontokról kifejezetten zagyvaságokat tartalmazó szöveget.

Nem tudom, ki juttatta ki a híreket Nyugatra, de akadtak bennük pontatlanságok. Az akkori téves állításokra már nemigen emlékszem. Inkább csak a bennünket érintő maradt meg: az terjedt el, hogy a Tóth házaspárt a szekuritátén megkínózták. Nos, a feleségemet szerencsére nem bántották.

Amint azt Kasza László az Ellenpontokról 2001-ben elkészült, Seregi Zoltán rendezte filmen (csak évek múlva sugározta két magyar tévécsatorna) elmondta, hogy a Szabad Európa Rádió közvetlenül hozzájuk eljutott híreket nem közölhetett, csak miután azokat valamelyik nyugati magyar lap lehozta, vagyis ha volt nyomtatott forrás, amire hivatkozhattak. Többé-kevésbé apróbb hibák így a rádióadásba is bekerültek.

A nyugati visszhangról kevés értesülésünk volt. Azt viszont hallottuk, hogy a szamizdatunkról szóló híreknek, különösen, miután a SZER a Programjavaslatot és a Memorandumot is beolvasta, nagy hatásuk volt a Kárpát-medencei magyarokra, főleg az értelmiségiekre.

Mi volt a román állam reakciója és az állambiztonsági szervek reagálása az Ellenpontok szerkesztőinek leleplezése után?

Az állam reakciója az állambiztonsági szervek magatartásán keresztül szűrődött le hozzánk, hiszen a szekuritáé (népi becenevén „a szeku”) végül is magasabb parancsoknak engedelmesskedett.

A feleségem és én biztosak voltunk abban, hogy a nyomozás során végül ránk találnak, és többévi börtönre számíthatunk. Az akkori büntető törvénykönyv öt és tizenöt év között mérte ki azt, ami tettünkért járt. Néhány ellenzéki gyanús körülmények között halt meg akkoriban; egy hasonló sors lehetőségét a magunk esetében sem lehetett kizárni.

Utólag azonban valószínűnek tűnik, hogy már kezdetben sem volt szándékukban bűnügyi eljárást kreálni az ügyünkből. Persze akkor az Ellenpontok Programjavaslata és Memoranduma már kijutott Nyugatra, és a helsinki értekezlet madridi utókonferenciájának több résztvevője már meg is kapta azokat. Ezt a tényt a román állam nem vehette semmibe. Ezért későbbi megítélésem szerint Sălăjan Ioan őrnagy (akkor azt hittem, biztosan legalább alezredes, mert Nagyváradon ő vezette a „Románia elleni ellenséges tevékenységek” kivizsgálását) talán nem hazudott, amikor 1982. november 7-én este bejött a szobába, ahol a kihallgatásom zöme folyt. Azt állította, hogy ha elmondok mindent, amit az Ellenpontokról tudok, akkor végeztünk is. Mehetek haza, és számunkra a továbbiakban semmi következménye nem lesz az ügynek. Ezt azon az éjszakán többször is megismételte.

Természetesen nem hittem neki, olcsó fogásnak tartottam a szavait. Úgy ítélem meg, hogy akkor sem vallhattam volna, ha hiteles ígéretnek tartom a szavait, mert ha könnyen szóra bírhatnak, alkalmasnak találhattak volna arra, hogy besúgónak beszervezzenek, s ehhez többféle eszközt latba is vethettek volna.

A vallatásom kezdetétől számított néhány napon át azt hittem, hogy Ara-Kovács Attilát és Szöcs Gézát is úgy verik, kínozzák, mint engem. Rövidesen megtudtam azonban, hogy ez az én „kiváltságom” volt, és csak találgathattam, hogy miért. Csupán most, a szeku titkos dossziéihoz való hozzáférhetés után ismertem meg a valódi okot.

Akkor ősszel Király Ernő nagyváradai ügyvéd egy találkozásunk alkalmával megkérdezte, nem tudnék-e keríteni neki bár egyetlen példányt az Ellenpontokból? Ara-Kovács Attila akkoriban kért, találjak valakit, akinél a folyóiratunk számait el tudnánk rejteni. Megkérdeztem tőle, Király jó lesz-e? Ara-Kovács jónak találta. Így került szamizdatunk rajtam keresztül az ügyvédhez.

Király Ernő, Bărdac Ioan néven, szinte szenvedélyes elhivatottsággal írta a jelentéseit – természetesen nemcsak rólam – a román állambiztonsági szerveknek. A folyóiratpéldányokat – mielőtt, még a lebukásunk előtt nekem visszaadta – a szeku kölcsönvette tőle. Ezek után már csak ki kellett verni belőlem, hogy honnan vannak. A vallatás során Sălăjan azzal igyekezett elterelni a Királyt illető gyanúmat, hogy kétszer is kifakadt: neki Kolozsvárról kellett megtudnia, hogy mi történik itt, Nagyváradon!

Életetek az anyaországban, Magyarországon hogyan alakult? Minek köszönhető, hogy tovább kellett menjetek?

Magyarországon nem kellett tartanunk a biztonsági szolgálat üldözésétől, durvaságaitól, attól, hogy valami közlekedési baleset áldozata lehetek, mint ez Romániában némelyekkel megtörtént (bár amikor Budapesten a metróra vártam, a szerelvény beérkezésekor mindig megnéztem, ki áll a hátam mögött). Csak éppen élni nem hagytak. Flóra néni (Illyés Gyuláné) jóvoltából egy egyszobás lakásban élünk. A különböző hivatalos szinteken való otthonkereső próbálkozásaimban szinte egy visszautasításra sem érdemesítettek. Jó ismerőseink segítettek munkához jutni, de biztos munkahely, nem jutott nekem. A felvételi kérvényeimet, több ízben is, teljesen átlátszó mondvacsinált ürügyekkel utasították el.

Folytatni szerettem volna azt a munkát, amit nemzetem érdekében az Ellenpontokban megkezdtem. Ezért megalakulása után a Széchényi Könyvtárban székelő Magyarságkutató Csoport tagja szerettem volna lenni. Amikor 1988 februárjában megtudtam, hogy a „fehér házból” (a pártközpontból) szóltak le, hogy engem ne vegyenek fel, akkor dőlt el, hogy végleg elmegyünk.

De előzőleg is hányszor mentem azzal haza, hogy azok, akikre Erdélyből való eljövételünkkor számítottam, *nem akarnak befogadni!* Ennek egyik magyarázata az is lehetett, hogy én nem voltam hajlandó senki udvartartásába lépni, de legfőbb okát Für Lajos „*Fölrepülni rajban*”- *Utak a Fórumba* című könyvéből tudtam meg (Püski, Budapest, 2007, 241-242. o.). Ezt írta rólam: „A sovány, magas, kemény arcú, villogó szemű tanár rendszerint sarkosan fogalmazott, ha bárkiről vagy bámiről kérdezték. Nem szívlelte a megalkuvó embereket.”

Elmondta, hogy a lakiteleki találkozón egy új párt megalakítását javasoltam, az ugyanis Magyarországon semmiféle jogszabályba nem ütközik, és szerintem a „valóságos demokrácia” nevében vetélytársa lehetne az MSZMP-nek. Ez az eset némelyek számára kétségtelenül ugyancsak a „furcsa” nyughatatlanságom bizonyítéka volt.

Für Lajos így folytatja: „Megvallom, amit akkor másokkal is megosztottam: ezt a furcsa, kissé rámenős viselkedést nemcsak érdekessége miatt érezte az ember nehezen tolerálhatónak. Ami rosszabb, esetenként még gyanú is képződött bennem: nem lehet, hogy Tóth tanár úr szándékosan provokálja az embert? Vagy azért, mert az odaáti megpróbáltatások erősen megviselték az idegrendszerét és megbillentették az arányérzékét, torzították józan mérlegelő-képességét? Vagy azért – s ez volt a rosszabb »asszociáció« –, mert szögletes, szurkálódós mondatait esetleg valamilyen »szerepvállalás« motiválná?”

Ez persze azt jelentette, hogy nemcsak „provokátor” vagyok, hanem – ne adj Isten! – még besúgó is. Nagyon szeretném tudni, vajon mire gyanakodott akkor a szerző: a magyar hatóságoknak, vagy a román titkosszolgálatoknak jelentgettem? Netán mindkettőnek?

Miután mi elmentünk Svédországba, aztán Kanadába, és végül ma is az előbbiben élünk, felidéződnek bennem a nagyváradi Ady Endre Irodalmi Körnek a veszélyességi vonalat néha átlépő szókimondása és belső demokráciája. Lehetséges, hogy ha egyszer módunkban lett volna Für Lajost meghívni egy találkozóra, talán ő is azt mondta volna aztán, amit Orbán Károly, Nagyvárad főépítésze nyilatkozott az erdélyi *Művelődés* című lap riporterének, miután alaposan megfaggattuk: „Az ellenségeimnek kívánom, hogy hívják meg őket az Ady Endre Irodalmi Körre.”

Hátha Für Lajos megtisztult volna egy hasonló Ady-köri megpróbáltatás után, és rájött volna, hogy valójában kik vagyunk.

Ilona, a feleségem, depressziós volt, engem pedig szívritmuszavarok gyötörtek, amikor két kisgyermekünkkel, valamint az első házasságomban született nagyfiammal nekivágtunk a nagyvilágnak. Ez 1988. március 30-án történt, aznap, amikor a Fidesz megalakult – éppen annak a joghézagnak az alapján, amelyre Lakiteleken előző ősszel egy antikommunista párt létrehozására vonatkozó javaslatomat alapoztam.

Svédországban megtaláltad azt, amire vágytál? Szabadság, nyugalom...

Maradjunk is ennél a két fogalomnál. A társadalmi szabadság mindig viszonylagos. Nyugati formáját otthon, Erdélyben, de még Magyarországon is sokkal értékesebbnek és valósabbnak hittük annál, mint amit Kanadában vagy Svédországban találtunk. Az igazság az, hogy a nyugati (és általában a globalizációra törekvő) világban még a bűnözés bizonyos foka és fajtái is sokkal megbocsáthatóbbak, mint az, amikor az ember a tömegkommunikáció zöme által is ránk zúdított, „politikailag korrekt” diktatórikus gondolati kényszerek ellen vét. Ebben a világban a törvényszegésen kívül mindent szabad. Nos, hát a szabadság nem ez.

Az ember akkor szabad, amikor minden külső kényszer és tilalom ellenére azt mondja és teszi, ami (erkölcsileg) helyes. A szabadság a lelkünkben születik, és felemel minket, még ha néha nehéz kockázatot vállalunk is érte. Az a társadalom, amely megengedi ezt nekünk, vagy még biztat is rá, még az sem szabad, hanem csak tisztességes. Márpedig ilyen a földön nemigen létezik.

Lelkünk megküzdött szabadsága adhat belső nyugalmat. A társadalomban viszont csak akkor lelünk „nyugalmat”, ha beletörődünk abba, hogy alávétjük magunkat becstelen elvárásainak is. Isten óvjon meg engem – és mindnyájunkat – az ilyen nyugalomtól.

Mivel foglalkoztál és foglalkozol? Annyit tudunk, hogy folyamatosan írsz különböző kiadványokba. Eddig hány köteted jelent meg és hány várja a megjelenést?

Tényleg sok időt szentelek az írásnak. Persze ez nem azt jelenti, hogy sokat írnék, mert nekem nem megy könnyen, ezért gyorsan sem. Az utóbbi időben olvasni sem olvasok sokat, inkább csak azt, amire megírandó gondolataim összeszedéséhez és kibontásához van szükségem.

Eddig két kötetem jelent meg (Az egyik: *Hova-tovább – Az Ellenpontok dokumentumai, esszék, tanulmányok*, Magyar Ökumenikus Önképzőkör, Stockholm – Savaria University Press, Szombathely, 1994. A másik: *Út a magányos tüntetésig – Egy erdélyi magyar esete a Scania birodalommal – Tóth Károly Antal interjúja Adorjáni Imre Istvánnal*, KAPU könyvek, 2007). Még vagy három antológiában is megjelentek esszéim. Jelenleg négy könyvem anyaga van a számítógépemben (folyóiratokban közölt írások), de a kiadóknak nincs pénzük rá. Nekem sincs.

Mivel mi elég gyakran beszélgetünk, tudom, hogy nagyon tájékozott vagy a magyar és világpolitika eseményeiben. Minden érdekel, ami itt (Magyarországon), otthon (Erdélyben, Romániában) és a nagyvilágban történik. Ezért merem megkérdezni, hogy te lélekben hol élsz?

Én lélekben mezsgyék kereszteződésénél élek. Ha ezt higgadtan tudomásul képes az ember venni, akkor sokat nyerhet vele. Nekem ez nem igazán sikerül. Közben várom, hogy mikor nyílik meg előttem az az ösvény, amely utam végső céljához vezet. Ahhoz, amely ezt a kérdéset már feleslegessé teszi.

Még egy kérdés izgat, hogy mi az önazonosságod (identitásod)? Te minek nevezed magad: erdélyi magyarnak, Svédországban élő magyarnak, világpolgárnak, vagy csak egyszerűen magyarnak?

Hát világpolgárnak a legkevésbé. Az ilyen ember általában kiteljesedettnek érzi magát, pedig valójában nyomorék. Egy olyan éretlen embrió, amelyikről levágták (vagy maga vágta el?) a köldökzsinórt.

Persze, hogy magyar vagyok. Így, egyszerűen.

Budapest - Göteborg, 2012. október